

DR. SZABÓ JÓZSEF.

EMLÉKBESZÉD.

ELMONDTA AZ ERD. MUZ.-EGYL. KÖZGYÜLÉSÉN, 1872 AUG. 29-KÉN

FINÁLY HENRIK,

EGYLETI TITKÁR.

Multis ille bonis flebilis occidit.

Hor.

Mi az ember élete? egy arasznyi idő, a mint az irás mondja; ha utána gondolunk, hogy mi a rendeltetésünk, hány és mekkora feladatot tűz ki magának a tervek készítésére oly hajlandó ifju kor, mekkora munkákra vállalkozik az előre törekvő vágy; valóban úgy tűnik fel előttünk a földi pályafutásunkra kimért idő, mint a mely alig tart addig, a meddig csak jóformán meg is ismerkedhetünk céljainkkal és a hozzá vezető úttal és módokkal; a meddig csak némileg tisztába jöhetünk az iránt, hogy mik feladataink és miképpen kell megoldásukhoz fogni! Utolér törekvéseink és küzdelmeink közepette a halál, s vajmi kevesen hajthatják le fejüket a végnyugalomra avval az öntudattal, hogy eleget éltek! Tán nem mondunk sokat, ha azt állítjuk, hogy ha lehet is ember, a ki a halált hívja, mivel megunta az életet: olyan, a ki utolsó pillanatában úgy zárhatja bé számadását, hogy bevégezt mindent, nem hagy hátra félbeszakadt munkát, kivitetlen tervet, megoldatlan vagy csak félig megoldott feladatot: szóval, hogy a költő hasonlatával éljek, a ki úgy távozik az életből, a mint távozik a lakomáról a jól lakott vendég, nincs, nem volt, nem is lesz soha!

És e rövid élet másfelől mégis mily gazdag eseményekben, mily tarka a folytonosan változó körülmények közt tapasztalt élmények vegyületétől! Mily hosszú láncolatát keríti bé az egymást követő és kergető bényomásokról maradt emlékeknek! Valóban sokat él az ember rövid idő alatt; és ha lapozni kezd emlékezete naplójában, méltó bámolat foghatja

el, hogy kevés évlapra mily sok és mily sokféle jegyzet tudott vésődni, tömött de azért tisztán olvasható rövid, de hiven jellemző; hirtelen keletkezett, de tartós és eltörölhetetlen vonásokkal.

És a mint lapozgatunk életünk ez emlékkönyvében, a lettint idők örömei és fájdalmai újra átrezgik szívünk hurjait, újra felébrednek bennünk az elmúlt idők már-már szunnyadozni látszott emlékei. Mint észrevétlen átmenetekben váltakozó ködfátyolképek vonulnak el szellemi szemeink előtt az átélt jelenetek, látjuk a benne szerepelt embereket, hallani véljük szavaikat, és azok az indulatok és izgalmak, a melyek akkor hullámoztatták kedélyünket, a mikor jelenlevő tanui és tán közreműködő tényezői vagy szenvedő áldozatai voltunk a történeteknek, a korbéli távolság és az idő simító hatalma által kevésbé éles, kevésbé fájdalmas, kevésbé hevítő, de annál tisztább, annál őszhangzóbb, annál nemesítőbb hatással hangzanak vissza lelkünkben. Igen! az emberek! Hiszen magunk is embereknek érezzük magunkat, és mint ilyeneknek, mi lehetne az emlékezetünk által felidézett képekben érdekesebb, rokonszenvesebb, vonzóbb, mint a bennök fel- és letűnedező emberi alakok?

Az a megmásíthatatlan és örökkévaló törvénye a természetnek, hogy az idő haladtával az ember nemzedékei folytonos körforgásban járnak le létezők korszakait. Mint minden színpadon, úgy az élet színpadján is, az egyes szereplők fel- és lelépése által váltakoznak a felvonások és jelenetek; itt is, mint más színpadon, nem egyenlő hosszúságú, nem egyenlő jelentőségűek a kiosztott szerepek, nem tesznek a nézőre egyenlő hatást és bényomást a különböző személyek.

De az élet komoly színjátékában mi egy személyben szereplők is vagyunk és nézők is; viszonyunkat és kapcsolatunkat szereplő társainkkal nem egy költői képzelmény szeszélye szabja előnkbe, hanem a gondviselés végzete és saját akaratumk; nem cselekszünk és nem beszélünk kívülről kapott oktatás, hanem benső hajlamaink és ösztöneink szerint; és a mi vezérli lépteinket, a mi irányozza törekvéseinket, az nem önkényt választott szerephez bétanult szabály, hanem az emberiség sorsain uralkodó törvény kényszerűségéből származó, részint velünk, részint bennünk született rokon- és ellenszenv, vágy és kötelesség. Ez az oka, hogy még a bölselem magaslatára fel nem vergődött ember is, legközelebbi környezete láncszemei által oda van kapcsolva az öszszes emberiség nagy mindenségéhez és különösebben ahhoz a társadalomhoz, a melynek körében él és működik; és a legszorosabb kötelekek kapcsolata által egygyé válván kiválóan családja és barátjai körével, feladja ugyszólván egyéniségét és önállóságát, abban levén boldogsága ne továbbját, hogy egy magasabb foku egésznek szerves kiegészítő része, és, mint olyan, részese, szükségképpi osztályosa mindennek, a mi ez egészet érheti jóban vagy roszban, örömben vagy fájdalomban.

A midőn pedig ily érzelmek uralma alatt tartunk szemlét emlékeinken, egy sajátságos neme a fájdalmas sajnásnak fog el, ha számba vesszük azokat, a kikhez az életben többé vagy kevésbbé szoros és benső viszony csatolt. Alig éri el az ember életének delét, és már is egy tágas sirkerthez hasonlít emlékezete, a melyben az ismeretlenek közömbös sirhalmainak legiói közt, minden lépten nyomon egy egy felejthetetlen családtag vagy szeretett rokon, egy egy hű barát vagy kedves ismerős sirhalma inti felénk néma üdvözetét. És a mint eléhaladunk a korban, mind jobban jobban látjuk ritkulni azok sorait, a kikkel együtt kezdtük pályafutásunkat, a kik gyermekkori játékaink, iskolai tanulásunk, ifju örömeinknek társai voltak, a kiket az élet komoly munkássága és küzdelme közt velünk és oldalunk mellett munkálni és küzdeni láttunk, és a kikhez a hasonló sors, egyenlő irány, közösen kiállott veszélyek, együtt vívott harcok és mindenek felett a folytonos együttlét édes megszokása, a részvét, rokonszenv és szeretet öszszefonódott ezernyi szálaival csatolt. És a hányszor e sorban a gondviselés kiszámíthatatlan bölcs végzete szerint egy egy új hézagot szakaszt a halál angyala, a megmaradottak öszszegyűlnek az elköltözött pályatárs ravatala körül, még egyszer nyugtatják könyvelt szemöket az átszenderült kedves alakján és vonásain, és a kebelrázó fájdalom szivszorító zokogásai közzé az

enyhító vigasz első balzsameseppeit vegyíti az a tudat, hogy hű képe kedves halottunknak megmarad emlékünkből, a melyet fel- felidézve, egy oly szellemi együttlétre fogjuk jeleníthetni az eltávozottat, a melynek elszakasztására nincs hatalma semminemű végzetnek.

És mivel az emlékezet e szellemidézése nem csak vigaszt nyújt keblünk fájalmának, hanem egyszersmind alkalom arra is, hogy a legnemesebb módon diszítsuk fel halottunk sirhalmát az őt megillető hervadhatatlan érdemkoszorúval, engedjék meg tisztelt hallgatóim, hogy ez ünnepélyes perczen én is egy sirhoz vezessem, és, a menynyire csekély tehetőségem engedi, idézzem fel a benne nyugvó drága halott képét. Én evvel nem csak egy édes kötelességet fogok teljesíteni, hanem némi jogot érzek reá magamban; mert ha az, a kiről beszélni fogok, multis bonis flebilis occidit, magamról mondhatom: „nulli flebilior quam mihi.“ Az a sir, a melyhez vezetem tisztelt hallgatóimat, egy oly férfinak fedi földi maradványait, a kiről méltán el lehet mondani, hogy személyében egyesítette mind azokat a férfi erényeket, a melyeket egyenként is nagyra szoktunk becsülni, a hol feltaláljuk. Kitünő tehetség, éles ész, alapos tudás, szeplőtlen becsületesség, emberfélest nem ismerő igazságszeretet, nyílt szív, nemes érzés, minden szépért és jóért forrón buzgó lélek, magas mivelttség, lankadást nem ismerő folytonos tevékenység, minden ábrándos és érzélgős felfogástól ment tiszta mély belátás, és mind e jelességek párosulva ritka szónoki tehetséggel és semmi körülmények közt higgadt nyugalmából ki nem zavarható lelkülettel, a mely egész lényére rányomta a sok tanuláson alapult, gazdag tapasztaláson erősödött, és egy viszontagságteljes életen át megedződött bölcsesség bélyegét; őt mint családapát, mint hazafit, mint polgárt, mint orvost, mint tudóst és tanárt és hivatalnokot egyaránt föltünő és mintaszerű jelenséggé tették, a mig köztünk élt és működött; és most miután elköltözött, bő anyagot nyújt emlékezetünknek, hogy példáján épülve, nyomdokit követve és emlékét fentartva rójjuk le iránta szeretetünknek megérdemlett adóját.

* * *

Csik-Szeredai Szabó József született 1805. Márczius 1-jén Véczkén, Udvarhelyszéken, és gyermekkorát ott töltötte; első tanulmányait a Székely-Udvarhelyi római catholicum gymnasiumban, az u. n. philosophiai cursust Kolozsvárt végezte, a honnan 1824-ben átment Károlyfejérvárra, hogy ott folytatván a tanulást arra képezze magát, hogy az egyházi pályára

lépjen, a melyre szülei szánták volt. Alig volt azonban az ifjunak módja közelebből megismerkedni avval a feladattal, a melyet a katolika anyaszentegyház tűz azok eleibe, a kik kiválóan az ő szolgálatára szánják magokat, a midőn szükségét érzé, hogy szoros vizsgálat alá vegye maga magát, és győződjék meg ez őszinte és részrehajlatlan önvizsgálat alapján arról, ha vajjon tehetsége, jelleme és hajlamai megfelelnek-e a papi állásnak, remélheti-e, hogy az egyházi pályán oly jövőnek mehessen eleibe, a mely egyfelől tettvágát kielégítő és szellemi irányával megegyező munkakört nyújtva, megszerzi azt a lelki nyugalmat, a melyet csak az érezhet, a ki a társadalomban megtalálta az éppen neki való helyzetet; és a mely másfelől az elvállalt kötelességek hű teljesítése után, az e pályán erre okvetetlenül szükséges önfeláldozás jutalmául, biztosítani fogná azt az egyedül igaz földi boldogságot, a mely csak azoknak jut osztályrészül, a kik saját és velök született hajlamaiknak megfelelő munkásság sikerét aratják. Önvizsgálata arról győzte meg, hogy e reményt nem táplálhatja. Szereneséjére éppen abban az időben édes anyjának legifjabb öccse Szabó Lajos bölcészet tanára volt Károly-Fejérvárt. E nagybátyjához folyamodott az ifju, és e férfi, a ki, úgy látszik, ráismert benne arra a tiszta jellemre és szilárd akaratra, a mely nem munka-kerülés és élvezetvágó kielégítésére él alaptalan ürügygyel a neki kijelölt pálya elhagyására, közbenjárásával kieszközölte, hogy unokaöccse kiléphessen a papi képezdeből, a melybe már fel volt véve, és visszatérhessen a világba, a melyben oly fontos szerepet játszani volt hivatva. Ez 1827-ben történt, és ez évben Szabó vissza jött Kolozsvárra, hogy itt folytassa tanulmányait és pályát válaszson. Hogy már akkor, mint tanuló, képes volt figyelmet vonni magára, bizonyítja az a körülmény, hogy egy magas rangú hölgy, báró Józsika Jánosné ő nmlga, őt szemelte ki arra, hogy szenvedélyesen űzött fűvészeti tanulmányaiban társa, kirándulásain kísézője, növénygyűjteménye rendezésében segédje legyen. Ez idő alatt megért benne az a határozat is, hogy orvosi pályára lép; de mint oly ember, a ki már akkor szilárdul feltette volt magában, hogy semmi tekintetben sem elégszik meg a mindennapi közészerűséggel, hanem tehetsége önértetéből magára nézve azt az erkölcsi kötelezettséget következtette, hogy mindenben, a mire vállalkozik, a lehető legnagyobb tökélyre törekedjék; tudván, hogy ha orvosi tanulmányait úgy akarja végezni, a mint kell a hivatása fontosságát és nagyszerűségét alaposan átértő orvosnak, a magyar föld akkor fennállott egyetlen egyetemén nem fog

ezélt érni, és ennek következtében kénytelen lesz felkeresni a külföld legjelesebb intézeteit is; szükségesnek látta e czélból úgy készülni tanulmányaira, hogy mindenek előtt megszerezze a szükséges nyelvismerteket. E végre, miután magyar anyanyelvén kívül latinul kitűnően tudott és az ő görög nyelvben is oly jártas volt, mint az akkori időben Magyarországon és Erdélyben nagyon kevesen voltak, a német és francia nyelvek tanulásához fogott, és különösen a német nyelvbéli gyakorlás kedvéért a következő 1828-dik évben négy hónapot töltött Szebenben, ottani gyógyszerész Molnár házában.

Igy elkészülve 1829-ben elkezdte orvosi tanulmányait a pesti egyetemen. Ugy látszik azonban, hogy ott nem találta fel azt, a mit ő keresett; mert már a következő évben 1830-ban a **bécsi egyetemen** látjuk, a hol, a nélkül, hogy nyegleszerű külözködéssel visszavonult volna tanuló társaitól és kizárta volna magát a vele egykoru és hasontörekvésű pályatársak szokott mulatságaiból, nagy szorgalommal és kitűnő sikerrel végezte tanulmányait, megnyervén 1834-ben az akkor szokásos szigorlatok dícséretes bevégezésével az orvos- és sebésztudori, szemész- és szülézmesteri okleveleket. Ez időpontot jelzi egy az akkori divat szerint a tudóság elnyerésére megkívántatott tudományos értekezés megjelenése, a melynek czime volt: „Vindiciae hominis nascentis,“ a mely eltérve az u. n. inauguralis dissertatiók már akkor divatozni kezdett modorától, a mely szerint a tudorjelöltek egy egy ily értekezés öszszetákolását nem tekintették egyébnek, mint pusztá de rájuk nézve nagyon alkalmatlan formaságnak, és ahhoz képest nem is fordítottak se nagy tanulmányt tartalmára, se kiváló gondot alak ki dolgozására; nem csak tartalma eredeti voltával, hanem irányá remek latinságával is figyelmet ébresztett.

Szabóra nézve azonban a tudori rang és oklevél megnyerése nem jelezte a tanulmányok bevégezését. A már megszerzett ismeretek által szélesedett látköre azt mutatta neki, hogy csak most jött el az ideje annak, hogy tudását még nagyobb terjedelemben folytatott elméleti tanulás és a lehető legfigyelmeseb gyakorlati észlelés útján tökélyesítse és gyarapítsa. E végre még 1834-ben járt Bécsben külföldre szóló útlevél után, és a mint megnyerte, rögtön még ugyanazon évben elment Párisba, hogy ott az akkori leghiresebb tanárok előadásait hallgatva új táplálékot szerezzen tudományszomjának. Szabó Párisban legerősebb is feltűnő szorgalmával vonta magára az otani tanárok figyelmét, a melynek következtében ezek szorosabb ismeretségbe lépven vele, és felfedezvén benne

akkora tudományos ismeretet, a mekkorát ritkán találtak hallgatóban; támogatva elfogulatlan, éles észleltre termett felfogástól: köztök és a távol keletből, előttök csaknem merőben ismeretlen kis országból hozzájok vetődött ifju pályatárs között kifejlett az a tanár és hallgatója közt oly ritka, de egyszersmind oly szép és kedves emlékezetű viszony, a mely csaknem ifjabb kartársnak tüntetvén fel a tanítványt, mind kettőre nézve nemcsak fellette élvezetes, hanem egyszersmind kiválóan hasznos és gyümölcsöző is. E viszony oda fejlődött, hogy az orvosi kar Szabót, a mikor 1835-ben Párisból eljött, valóságos kartársává választotta, és megtudván, hogy hazatérőleg egy kis körutat szándékozik tenni Németországon, őt bizta meg azoknak az okleveleknek átadásával, a melyekkel a berlini és bécsi egyetem orvosi karainak egynehány kitünő tagját hasonló megtisztelésben részesíté. E körülmény különös tekintélyvel ruházta fel az ifju megbizottat, és mint a párisi orvosi kar ambassadeurje előtt, — a mint enyelegve neveztek is — különösen Berlinben, megnyílt előtte minden ajtó és minden kar, és képzelhetni, hogy Szabó úgy érezte magát, mint a méh, a mely előtt pompás virágkert nyílik.

Bécsbe visszatérve még ugyanazon évben meg-nősült, oltárhoz vezetvén a szép Rieszauer Adélt, a kihez még tanuló korában kifejlett gyöngéd viszony vonzotta, és így aztán lejöven Erdélybe, Kolozsvárt telepedett meg és megkezdette az orvosi gyakorlatot s arval együtt azt a minden kolozsvári ember előtt felejthetetlen, áldásteljes működését, a mely neki az első elismerést szerzé, és megveté alapját annak a népszerűségnek, a mely útát nyitott neki ahhoz a szerephez, a melyet a közéletben játszani hivatva volt.

Daczára annak, hogy abban az időben Dr. Keresztes még élt, Dr. Szöcs József és Dr. Barra Imre mint méltó hirnevet kivívott első rangu orvosok működtek, és már Dr. Pataky Dániel is megkezdette volt gyakorlatát, a mi Szabónk nagyon rövid idő alatt kivívta magának az első rangu, értelmes és gyógyításiában szerencsés orvos hírét és tekintélyét nemcsak a közönség körében, hanem saját kartársai előtt is, anynyira, hogy ritkán fordúlt elé veszélyes és súlyos kóresetekben orvosi tanácskozás, a melyre az illető rendes házi orvos dr. Szabó Józsefet meg nem hívta volna. Így történt, hogy a midőn 1838-ban a boncztan és szülészet tanszéke a kolozsvári orvos-sebészti intézetben megürült, e tanszéket Dr. Szabó József nyerte el.

Ez időtől fogva munkássága csupán tanári kötelessége teljesítése és orvosi gyakorlata között oszlott meg, és az ezután következő 10 évről inkább csak

családi eseményeket jegyezhetni fel. Szabó, a mint Kolozsvárt megtelepedett, akkor még életben volt édes anyját magához vette; neje két leánnyal ajándékozta meg, és azután már 1845-ben özvegyen hagyá; és noha a két leánygyermek mellett ott volt a nagyanyjok, Szabó mégis szükségesnek látta anyát adni nekik, a mire anynyival könnyebben határozta el magát, mivel Brennerberg Samuel akkori királyi főkormány-széki titkár épp oly magas miveltségű mint nemes érzésű leányában Brennerberg Juliában oly rokonszenvező kebelre talált, hogy méltán remélhette, ha ily nőt vezet házához, nem csak a maga özvegyiségének vet véget, hanem oly anyát szerez árva gyermekeinek, a kiben megvan a képesség és az akarat az édes anyát anynyira pótolni és elfeledtetni, a menynyire ez emberi erőttől, gondosságtól és szeretettől telhető és lehetséges. Szabó tehát másodsor is megnősült 1845 October 16-kán.

Félbe kell itt szakasztanom az életrajz folytonosságát, hogy egy körülményre figyelmeztessenek, a mely a Szabó méltánylására nézve felette fontos. Szabó nem volt egészséges ember. Már 1833-ban, tehát még orvosnövendék korában, felfedezte magában annak a gyógyíthatatlan és emésztő kórnak a jelenségeit, a melynek utoljára is áldozata lett, a gümőkórnak, és csak úgy alkothatunk magunknak helyes fogalmat arról a vas erélyről, az akarat amaz óriási erejéről, és jelleme önfeláldozó szilárdságáról, a mely oly feltűnően nyilatkozott egész életében és minden működésében, ha meggondoljuk, hogy a halál kaszája Damokles kardjaként folytonosan ott függött feje felett, hogy orvosi tudománya minden segédeszközeivel szüntelenül emésztő harezot vívott a magát beléje fészkelte öldöklő ellenség ellen, annál kétségbe esettebb harezot, minthogy jól tudta, hogy győzelemre nincs remény; és noha a betegség csaknem minden évben egy egy hevesebb rohammal támadta meg, sőt e rohamok nem egyszer oly hatalmasak voltak, hogy környezete már már kétségbe esett megmaradhatása iránt, még sem tudta őt soha se kérés, se rábeszélés, sőt mondhatni még a tetőpontra hágott elerőtlenedés érzése se arra bírni, hogy bár mily kevéssel alább hagyjon avval az önfeláldozó buzgalommal, a melylyel hivatásának élt és minden közügyért munkálkodott. Hiszen hányan nem láttuk őt gyakran az elerőtlenedéstől és kimerültségtől tántorgó léptekkel, az emésztő láz hidegének sápadtságával vagy forróságának pirjával arczán, házról házra járni, hogy a benne bizó szenvedőknek ő, ki talán betegebb és szenvedőbb volt mindnyájuknál, enyhítést és vigaszt vigyen. És ezt ő úgy tette, hogy soha a panasz legkisebb hangja se lebe-

gett el ajkiról, soha kedveseit avval nem búsitotta, hogy megvallotta volna, mennyit szenved; sőt ha azok szerető szeme, a jelenségek palástolhatatlan jeleiből ítélve, legkisebb aggodalmat látszott kifejezni: ő maga nyugtatta meg és vigasztalta őket, és ha más módon nem tudta elhallgattatni, színlelt haraggal útásította vissza résztvevő nyilatkozataikat. A szenvedés folytonos volta, és az a szilárd elhatározás, hogy ő soha se mutatja sőt magaviseletéből sejtetni sem engedni, hogy neki valami baja van, anynyira fokozta a jellemében különben is megvolt erélyt, hogy valóban el lehetett róla mondani, a mit a rhodusi híres stoeicus Posidonius magáról mondott: „hijába fáradsz, fájdalom; bár mennyire alkmatlankodol, soha se fogom megvallani, hogy te baj vagy!“ A testi fájdalom iránti bámulatos, és csaknem látszólagos érzéketlenségig fokozott maga megkeményítésének magam is két ízben tanuja voltam. Egyszer 1853-ban, a mikor legelőbb találkoztam vele. Egy bécsi utazó a lyceum nagy termében a villanyos távirdának egy mintáját mutogatta, és e mellett, a delejes villanyfolyam erejének kitüntetésére egy vízzel megtöltött bádogedénybe egy ezüst tallért tett, és az edényt összekötve ütegenek egyik sarkának vezető-sodronyával, a tallért jutalmul tűzte ki annak, a ki képes lesz az üteg másik sarkának vezető sodronyát bal kezébe fogva, jobb kezével a tallért a vízből kivenni. A villanyfolyam oly erős volt, hogy a vállalkozók, a mint ujjakkal érték a víz színét, a roppant megrázkódtatás lesújtó hatása alatt azonnal viszatántorodtak és felhagytak a kísérlettel, egy némelyik éppen össze is rogyott. Szabó nejének és leányainak lebeszélése ellenére, hozzá fogott, és daczára annak, hogy a villanyfolyam testét borzasztóan öszszerázta, kivette a tallért a nélkül, hogy egy hang vagy egy arcmozdulat elárulta volna, mekkora erőlködésébe került az idegeit rázó lökéseknek leküzdése. Egy más alkalommal 1857-ben, egy egész hoszszu estét töltött a házához gyült vendégek társaságában, vidám és mosolygó arcczal részt vevén az élénk társalgásban, holott a legdühösebb fogfájás kinozta,

Kicsinyesnek látszhatik e vonások ily részletes felemlítése, de fontos, mert megfejt egy jellemvonást, a melyet sokan szemire hánytak az orvos Szabónak, és a melyet nyers bánásmódnak neveztek a betegekkel szemben. Mint hajdan Cato azt mondhatta volt magáról: Én, a ki soha se bocsátottam meg magamnak a legkisebb vétséget is, jogosan róhatom meg a mások bűneit;“ ugy Szabó is, a kit sokszor erősebb és emésztőbb fájdalom kinozott, mint azt, a kinek betegágya előtt állott; és a ki tudománya és tapasztalata

alapján igen jól tudta, mit szenved az, a ki hozzá folyamodott: megkövetelte mindenkitől, hogy oly bajjal szemben, a melyet rögtön megszüntetni ugy se lehet, fegyverkezzék fel a megkivántató béketűrőssel; és ha valahol türelmetlenséget látott, tulságos panaszkodást tapasztalt, vagy képtelen kifakadásokat hallott, és ezeknek okos szóval nem tudott véget vetni, kiméletlenül megróttá, olykor még is szidta a türelmetlenkedőt, sőt az is eléfordult, hogy rögtöni ott-hagyással fenyegette, és ha ez sem fogott, valóban ott is hagyta. Csakugyan nem is tud senki esetet, a melyben Szabó ily eszközöz folyamosodott volna oly beteggel szemben, a ki benne bizott, és békével türte baját. Ám daczára e látszólagos nyersességnek Szabó keblében nemesen érző és résztvevő sziv dobogott, és a hol komoly volt a baj, példás szorgalommal és ritka lelkiismeretességgel teljesítette az orvos vigasztaló és gyógyító kötelességét, és ha olykor olykor félve is folyamodott hozzá egy egy szenvedő; a ki egyszer az ő orvoslása alatt volt, még csak avval a gondolattal se tudott kibékülni, hogy másra bizza magát.

Pályatársai irányában a leggyöngédebb figyelemmel viselte magát. A legnagyobb határozottsággal tagadta meg mindig segélyét oly helyeken, a hol tudta, hogy rendes házi orvos van, és őt annak hire nélkül hitták, s csak is az illető házi orvos világos meghívására jelent meg orvosi tanácskozmányra.

A mikor 1848. a politikai mozgalmak megindultak, Szabó már a legtekintélyesebb orvosok közé tartozott nem csak Kolozsvárt, hanem egész Erdélyben. Mint ilyen egész buzgalommal élén magasztos hivatásának, daczára annak, hogy keblét nem kevésbé dagasztotta a hazafi buzgalom és a nemzete iránti hű lelkesedés mint bárki másét, és noha esze és szive egyaránt a nemzeti függetlenség és szabadság pártjához csatolta: semmi tetteges részt nem vett, semmi politikai szerepet nem vállalt a forradalom alatt. Bajos meghatározni, hogy beteges állapota, vagy kiszámított terv vagy pedig mások mellözése tartotta őt távol minden tényleges beavatkozástól a politikába. Igen valószínű, hogy mind a három tényező együtt működött. Anynyi bizonyos, hogy a forradalom leverése után, ő volt egyike azon kevés hazafinak, a kiket a felül kerekedett német kormány nem üldözött, és egyik legelső magyar, a kit hivatallal megkínált.

Szabó ugyanis 1850-ben meghívást kapott, hogy a Szebenben megalakult es. k. helytartóságnál mint tanügyi előadó segédkezzék a forradalom által nagyobbara megzavarodott tanügy rendezésében és a részben megszünt és elpusztult iskolák helyreállításában. Daczára az akkor általános uralkodott politikai han-

gultatnak, a mely az idegen segély által nyert győzedelmével a nemzet elnyomására oly galádul visszaélő akkori kormány iránti engesztelhetetlen gyűlölet sugallatát követve, és a harcmezőn szenvedett vereség búját valóságos elkeseredéssé fokozó önkényét a mindenünnen gombaként előtermett apró zsarnokoknak néma daczczal és mogorva visszavonulással visszatorló méltatlankodás bénító hatása alatt állva, csak az által vélte valósíthatónak az epedve szomjazott boszút és a nemzeti önállóság helyreállítását, ha minden hazafi határozottan elutasít magától mindent, a mi csak látszólag is úgy tűnhetett volna fel, mint a féktelenül garázdálkodó önkény uralmának nyújtott segély és támogatás, és éppen azért kiváló kiméletlenséggel ítélte el mindenkit, a ki az új kormány alatt bár mi néven nevezendő hivatalt vagy megbízást vállalt, ha szinte remélhetette is, hogy az illető abban a hivatalban éppen annyira ha nem több szolgálatot fog tenni a hazának és a nemzetnek mint a kormánynak; — mivel a felizgatott szenvedélyesség még javát is viszszautasítja, ha útált kéz nyújtja: — daczára, mondom, e hangulatnak, Szabónak volt anynyi erkölcsi bátorsága, hogy nem gondolva az uralkodó szenvedélyességtől elvakított közvélemény lehető elítélésével, követni merete jobb meggyőződését és higgadtabb belátását, a meghívást elfogadta, egész családjával átköltözött Szebenbe, és hozzá látott a számára kijelölt munkához. Mit, mennyit és mily irányban működött ott rövid két év alatt, apróra csak úgy volnánk képesek előszámolni, ha részletesen átvizsgálhatnók a helytartósági levéltár idevonatkozó minden iratcsomagait; de nekünk itt tökélyesen elég adatul szolgál a kivivott eredmény, a melynek jellemzésére egyebet nem is említek, mint hogy részben a Szabó működésének köszönhetjük, hogy még maradhatott magyar köziskola az országban, és hogy különösen a kolozsvári orvos-sebészeti tanintézet szervezése mind azokon a javításokon és tökélyesítéseken ment át, a melyeket az előhaladott tudomány és a kor igényei megkívántak. Főérdeme azonban abban volt, a mit az országos egészségügy rendezése, és ez érdemben főleg a mit a kolozsvári országos Károlina-kórház rendezéseért és emeléseért tett és eszközölt.

Felesleges itt említenem, hogy Szabónak és családjának e Szebenbe költözés nem csak anyagi hasznot nem hajtott, hanem tetemes áldozatába került. Talán az is egyik oka annak, hogy a mikor 1852-ben ide visszatért Kolozsvárra és tovább kezdte folytatni orvosi és tanári működését, az itteni közvélemény megkímélte őt azoktól a gyanúsításoktól, a melyekkel különben abban az időben oly könnyen kész volt il-

letni mindenkit, a ki a kormánytól nyert alkalmazásban bár mely irányban részt vett a közdolgozokban. Szabó szeplőtelen jelleme különben feljül is állott minden ily gyanúsításon, mert ő politikai meggyőződését és hitvallását nyíltan kitarja mindenki előtt, a ki hálalni akarta, soha senki előtt titkot nem csinált abból, hogy ha helyesli is a merev szenvedőlegességet és a duzzogó tétlenséget a politikai téren, de a közmivéjődés, a nemzet anyagi állapotának fejlesztésére célzó ipar és kereskedelem, a tudomány terin a hasonló magatartást feltétlenül kárhóztatta, mert nem csak bűnnek, hanem döreségnek is tartotta. Az ő tiszta esze és szenvedélytelen, higgadt meggondolása, már akkor, a mikor a forradalom mozgalma utórezgései-vel még hullámoztatta a társadalom minden rétegeit, és még a közügyek vezetésében megöszült, tapasztalt államférfiak kedélyei sem tudtak még anynyi nyugalomra szert tenni, hogy a helyzet helyes méltánylására alapított, indokolt tervet készíthessenek a jövődöbeli magatartás iránt, megmutatta néki, hogy ha van remény arra, hogy a magyar nemzet még egyszer viszszaanyerje önállóságát, és mint államot alkotó, fentartó és kormányzó nép szerepelhessen Európa nemzetesaládjában; e reményt fegyverrel és anyagi erővel soha se fogja valósítani, hanem csak úgy, ha minden erejét és igyekezetét arra fordítja, hogy a nemzet egészen legalsóbb rétegeiig a társadalomnak mivelődés, értelmiség és vagyoniosság szempontjából felemelkedjék arra a színvonalra, a melyen az emberiség meg nem tagadhatja tőle többé azt a tiszteletet, a melyet a legdicőbb történelmi mult egy magára soha se képes kivívni; mert a mily helyesen állította az egykori államférfi, hogy egy nemzet leigázására nem vezet semmi oly csalhatatlanul, mint ha paraszttá, tudatlanná és koldussá teszik, éppen oly helyesen következteté Szabó, hogy egy mivelt, felvilágosodott és gazdag nemzet, már e tulajdonságainál fogva szabad és független, és hogy higgadt eszély, alapos tudomány és szilárd alapon nyugvó vagyon sokkal erősebb biztosítékai az önállóságnak, mint bár mely kötések és szerződések. Ez elvből kiindulva semmit se kárhóztatott jobban, mint a hivalkodását a hazafiság palástja alá rejtő restséget, semmit se utált anynyira mint azt a galád könnyelműséget, a mely mentségül és ürügyül használva a nemzet jövődö sorsa iránti kétségbeesést, tele marokkal prédálta őseitől rászállott örökségét. Az volt szokott szava járása, hogy „az ilyenek az igazi hazaárulók.“

A mikor tehát 1852-ben visszatért Kolozsvárra, és itt hivatásának élve részt kezdett venni ismét a közdolgozokban, mindenütt, a hol fellépett, a közsé-
gi

képviselők termében éppen úgy mint az egyházmegyei gyűléseken, társadalmi vagy országos politikai kérdésekben, közoktatásra vonatkozó vitatkozásokban vagy közérdekű anyagi vállalatok tárgyalásában, mindenütt és mindig a körülményekhez alkalmazkodás politikájának határozott híve és szószólója volt, abban az értelemben, hogy miután nem lehet oly mostoha körülményeket képzelni, a melyek közt a higgadt gondolkozásu igaz hazafi módot ne tudjon találni arra, hogy hazájának és nemzetének használjon; elengedhetetlen kötelessége mindenkinek, a kit a gondviselés arra való tehetséggel megáldott, az adott körülményeket, a létező helyzetet figyelmes észlelettel számba venni, és hazája és nemzete számára eszélyesen kizsákmányolva, belőlök a lehető legtöbb hasznot huzni. Ezért volt ő feltétlen tisztelője azoknak, a kik a nehéz időkben is a honszeretet szent tüzétől hevülve működtek és tettek a közjóért; és határozott ellenfele azoknak, a kiknek hazafi buzgalma az elnyomatás korában nem tudván egyébben nyilatkozni, mint mindenféle üres mentségekkel szépített tétlenségben és az elnyomóra szórt tehetetlen szidalmakban: a mely perczben a jobbak és eszélyesebbek önfeláldozó fáradozása megnyitá számokra a szabad mozgás terét, a sok éven át magokba fojtott boszankodásokat avva öltötték ki, hogy kaján irigykedéssel és a mindent jobban tudni akarás elbizakodásával képtelen ellenzék-eket alkottak azokkal szemben, a kiknek bölcs mér-séklete és a körülményeket felhasználni és kizsákmányolni tudó eszélye békés úton nyerte vissza a nemzet számára azt az állást, a melyből a tulnyomó fegyveres erő kiszorította volt. Ez volt Dr. Szabó József politikai meggyőződése, ezt követve foglalta el párt-állását, a melyhez soha se lett hűtlen egy pillanatra is.

A mikor éppen az ő működése és ajánlata alapján 1853-ban a kormány a kolozsvári orvos-sebészi tanintézet újjászervezésében a boncztan tanszékét elkülönítette a szülészettől, Szabó az utóbbit tartotta meg, és erről 1858-ban átlépett a kór- és gyógytan tanszékére, a melylyel együtt a Károlyina országos kórház igazgatóságát is átvette; két évvel később 1860-ban ő Felsőge kinevezte a kolozsvári orvos-sebészi tanintézet igazgatójává és felruházta a királyi tanácsos czimével.

Menynyire érdemelte ki és birta Szabó minden rendeknek és osztályoknak tiszteletét és bizalmát, arról tanuskodik, hogy Kovács Miklós erdélyi püspök még 1850-ben az Erzsébet aggház igazgatását bízta rá; a mikor gróf Mikó Imre nagylelkű kezdeményezése után 1857-ben az erdélyi muzeum kezdett létesülni, Szabó ott volt az első alapítók közt;

1859 végén az alakító közgyűlés megválasztá ellenőrnek, és a midőn 1861-ben gróf Lázár Miklós az al-elnök tisztéről lemondott, a közgyűlés csaknem egyhangulag ruházta e diszes állást Dr. Szabó József-re; e mellett 1852-től 1855-ig mint kormánybiztos elnökölt a helybeli róm. kath. főgymnasium érettségi vizsgáin, 1865-ben a Kolozsvárt alapított zálogköcsönintézet részvenytársulata elnökévé választotta, és noha ez állomások egyikén se mulasztotta soha kötelességét, mégis tudott érkezni arra is, hogy tágas körü orvosi gyakorlatán kívül a kolozsvári róm. kath. egyházmegye ülésein mint választmányi tag, hasonló minőségben a kolozsvári takarékpénztár vezetésében, a városi közügyek intézésében mint községi képviselő tevékeny és sikeres részt vegyen, nem is említve azt a számtalan apróbb vállalatot, a melyet tekintélyével, befolyásával és pénzáldozataival támogatott és segélyezett.

Valóban csak most, a mikor ő nincs többé, és látjuk, hány vállra oszlott el az a sokszoros teendő, a mely ő reá nehezedett egyedül, és ha meggondoljuk hogy nagyobbára ott volt az első kezdemények rop-pant nehézségeivel küzdő bajnokok első sorában mint az elsők egyike, méltó bámulattal hajolunk meg az előtt a sokfelé oszlott és mégis mindig éber figyelem, fáradhatatlan szorgalom, ernyedetlen kitartás, és lankadást nem ismerő tevékenység előtt, a mely az időt bölcsen felhasználni és czélszerűen felosztani tudó átható észről és világos értelemről vezetve és irányozva, mindenütt megfelelni és eleget tenni tudott. Ott a Karolinaeumban a sebészet, szemgyógyászat, szülészeti külön álló klinikái; ott az Erzsébet aggházban az ott ápoltak számára emelt kényelmes és czélszerű új épület; ott a kath. egyházmegye újjászervezése; mind mind oly alakulások, a melyek létesítésében Szabó működésére, befolyására, vezetésére esik az orosz-lányrés.

Két nevezetes jellemvonással kell, hogy egészítsem ki azt a képet, a melyet, a menyynyire csak lehet, Szabóhoz a leghasonlóbbá tenni igyekszem.

Szabó nagyon vallásos ember volt! Tán feltű-nőnek fog tetszeni ez állításom sok felületes észlelő előtt, a ki tapasztalásból tudja, hogy Szabó nem sok részt vett a vallás külső szertartásaiban, és a ki emlékezhetik egy egy nyilatkozatára, a melyet olykor a felekezeti versengés és ellenkezés okozta boszszuság facsart ki belőle. De a ki Szabót közelebbről ismerte, a kinek úgy mint nekem módja volt behatolni e kitűnő jellem mélyébe, könnyen meggyőződhetett, hogy éppen e kifakadások, a melyek néha oly élesen kár-hoztatták a felekezeti türelmetlenség kicsapongásait, és oly kiméletlenül itélték el azokat az önző és tisztát-

lan törekvéseket, a melyek ocsmány meztelenségök takargatására bűnös kezekkel a vallás köpenyét merték szentségtelen fondorkodásaik sarába czibálni; éppen e kifakadások egy nemesen érző, és az igazi vallásosság szent áhitatosságától át meg áthatott lélek nyilatkozmányai voltak. Sőt tovább megyek! Szabó a szó legszebb, legnemesebb és legmagasztosabb értelmében katolikus volt, mint ilyen hű fia annak az egyháznak, a melynek kebelében született és nevedett, és a melynek anyagi java előmozdításában, erkölcsi méltósága emelésében nem csak anyagi erejével és észbeli tehetségével igyekezett buzgón közreműködni, hanem küzdött is egyszersmind a legnemesebb és leghatalmasabb fegyverrel, a melyet ily küzdelemben egyedül szabad használni: saját életének és magaviseletének magasztos példájával. Ő megmutatta, hogy lehet az ember igaz és buzgó hive egy felekezetnek, a nélkül, hogy bár mi csekély tiszteletlenséget mutasson bár mely más felekezet hitágazatai vagy szertartásai iránt; tanuságot tett arról, hogy mindenki fentarthatja és védheti a maga vallásos hitét, a nélkül, hogy a másét megtámadja vagy bár csak bírálja is; és ha áll a keleti bölesnek ama hasonlata, a mely a vallást egy gyűrűhez hasonlítja, a mely gyűrűnek az az ereje van, hogy azt, a ki igaz hittel viseli, isten és emberek előtt kedvessé teszi, Szabó kétségtelenül birtokában volt e megbecsülhetetlen értékű kincsnek, és igaz hittel viselte. Szabónak e vallásos érzelméből származott az a ritka emberszeretet, a melylyel magát és tehetségét a szenvedő emberiség szolgálatára szentelte, és a mely ott, a hol nem mint orvos lépett fel, lélektani gyakorlati tanulmányok által érlelt emberismerettől vezérelve soha se helyezte el rosszul jótéteményeit.

A második éppen oly érdekes és jellemző vonása Szabónak magánéletében nyilatkozott, és benne a családapa és házi gazda mintaszerű példányát tüntette ki. Nem tartozhatik idegenre, hogy a családi élet szentélyének fátyolát fellebbentve, felmutassa a nyilvánosság előtt, hogy ki milyen férj és milyen apa, nem is szándékom hátramaradt kedvesei sajnó fájdalmát avval feljújítani, hogy avatatlan szemek előtt feltárván a boldogultnak azt a magasztos képét, a melynek csak az ők szíve szentélyében van méltó helye és oltára, mintegy figyelmeztetni láttasam őket, hogy a közvetlésben különösen ők mit és mennyit vesztek. Nekem, a kinek, mint igénytelen idegennek, ritka előzékenységgel nyitotta meg háza ajtaját, és a kinek későbbben a kifejlődött barátságos viszony bizalmával engedett egy egy pillantást tenni abba a benső életbe, a melyet nem azért

szokás leplezni, mivel van benne rejtteni való; nekem itt e helyen elég családtagjai tanubizonyságára hivatkozva kimondani, hogy Szabó oly figyelmes és gyöngéd férj, oly gondos és szeretetteljes apa volt, a kihez hasonlót igen, de a kinél különbet nem lehet találni; s ha volt eset, a mint hogy volt is, hogy családjá tagjai némi büszkeséggel említették nevüket, és hogy azok, a kik a családba jutni kívánczoktak, kitüntetést láttak benne, ha ebbeli vágyok teljesült; a büszkeség és önérzet igazolva volt, mert oly apának gyermeke lenni méltó büszkeség, ily családfő családjába juthatni méltó önbecsérettel tölthetett el mindenkit, a ki e szerencsében részesülhetett. Az ily családfőre méltán rá illik, hogy házának és családjának ékes koronája!

Szabó Kolozvárt nyílt házat tartott. Ha tán eleintén első oka háza megnyitásának az volt, hogy férjhez adó leányai voltak, későbbben ez ok darabig létezni megszűnt, és ha kisebb leányaira nézve újra eléállott is, de minden esetre csak másodrendű volt. Minden vasárnap és néha más ünnep estéjén is válogatott társaság gyűlt Szabó házához. Oh be sokat kellene beszélnem ez özszejöveletelekről, a melyek mindkire nézve, a ki szerencsés lehetett részt venni bennök, oly sok kedves emléket hagytak! Hiszen oly anynyira kiegészítő része volt ez estély mindnyájunk szellemi életének, hogy ha bár mi okból vagy egyszer el kellett onnan maradnunk, a szó teljes értelmében megsínlettük.

Kétséget nem szenved, hogy egy házi kör kedves és vonzó voltára kiváló befolyása van a házi aszszonyoknak, és, reménylem, nem sértem meg sem a társadalmi illemt, sem az élők irányában tartozó kimélő figyelmet, nem is vétek az ellen a határtalan mély tisztelet ellen, a melyet keblemben táplálók az iránt a nemes hölgy iránt, a kire e szavaim czéloznak, ha nyíltan kimondom, hogy Dr. Szabó háza e tekintetben is ritka áldását élvezte a gondviselésnek. Az a magas miveltség, a melylyel egy nő képes a vegyes társaság eszmecseréjét oly felette érdekessé fűszerezni; az a sokoldalulag kiképzett tehetség, a mely, ha szükséges, maga magából meritve tud bő anyagot előteremteni egy egész társas kör nemes mulattatására; az a finom tapintat, a mely a legkülönbözőbb jellemű emberekkel szemben mindig el tudja találni a magatartásnak azt a helyes módját, a mely mindenkit kielégítve, senkit ki nem tüntetve, a hideg fesztől és a negédes alázatosságtól egyenlő távolban kedélye melegét oly egyenlő mérséklettel árasztja ki az egész társaságra, hogy annak minden egyes tagja egyformán kedves vendégnek érezze magát; az a gyakor-

lati ügyesség, a mely minden feltűnő sürgést forgást kerülve és távol tartva mégis a legszemesebb figyelemmel tud gondoskodni a társaság anyagi ellátásáról — mind ezek a jelességek, a melyek egyenként is diszére válnak egy egy házi aszszonynak, a Dr. Szabó házánál egyesülve, és egy személyben központosítva gyakorolták azt a vonzó varázst, a mely oly nemesítőleg ömlött el azon a körön, a melynek suly- és központja Dr. Szabó József volt.

A mi e társas kört különösen jellemezte, az volt, hogy száműzve volt belőle minden oly időtöltés, a mely bár mely tekintetben, ha csak némileg is, alól látszhatót volna lenni azon a magas színvonalon, a melyet az emelkedett lelkű házi gazda maga eleibe tűzött volt. E tényt eléggé jellemzi az a körülmény, hogy évek hosszu során át estély estély után következett, a nélkül hogy bár egyetlen egyszer szórákos kedveért kártyára került volna a sor. Politika és társadalmi napi kérdések megvitatása, tudományos tárgyakról folytatott eszmecsere, irodalom és művészet volt rendes anyaga az élénk társalgásnak, a melyben a jelen voltak egyenlő érdekléssel részt a melyből soha ki nem fogytak, és a melylyel nem csak az időt töltötték, hanem kiki a maga módja szerint bővítette is ismereteinek körét, tisztázta saját nézeteit. Mutatja ez, mily elemekből állhatott az a társadalom, a mely Dr. Szabó körül, mint szilárd központ körül jegezesedett.

Ez volt aztán annak is az oka, hogy a hány tudományos vagy művészeti nevezetesség fordult meg Kolozsvárt, mind felekereste e kört, és így vált Dr. Szabó József háza egyik gyúpontjává a tudománynak, művészetnek és mivelt társalgásnak városunkban, a melyet gazdája tapintata, vendégszeretete, miveltisége és nemes izlése kiváló vonzóvá tett. A nélkül, hogy bárki önérzetéből levonni kívánnék, bátran el merem mondani, hogy alig akadunk Kolozsvárt ma is polgári házra, a mely nyomdokiba léphet, és méltán csatolhatom hozzá azt az ohajtást, bár alakulna közöttünk minél több ehhez hasonló társas kör. Egyedüli biztos eszköz volna ez azoknak a házasságoknak és gátnak elenyésztetésére, a melyek oly élesen választják el egymástól mai napig polgári társadalmunk egyes osztályait, létező vagy képzelt, de minden esetre fonákul felfogott fokozatokat állítván fel, közmivelődsünk rovására, oly körök közt, a melyek hivatása egymást kiegészíteni, és kölcsönös benső egybefonódás útján alkotni azt a szép egészet, a melyet más boldogabb országokban a mivelt középosztály társadalmának neveznek.

Dr. Szabó József enynyi tudománya, miveltisége, tapasztalása, gyakorlati esze és olvasottsága mellett feltűnhetik, hogy életrajza írója nem talál semmi feljegyezni valót irodalmi munkásságáról. Csakugyan, ha kiveszszük felavató értekezését, és közgyűléseken tartott egynehány beszédét, a melyek nyomtatásban megjelentek, Szabó csakugyan nem szerepelt az irodalom terén; noha egész határozottsággal állíthatni, hogy, ha nem is fitogtatta soha, de folytonos tanulmánynyal és az irodalom legújabb termékeit éber figyelemmel kísérve igyekezett szaktudományának színvonalán maradni. De éppen ez igyekezetnek kiváló sikere tartoztatta el őt az irodalmi munkásságtól. Az az élénk mozgalom, a melyet a természettudományok, különösen pedig az orvosi tanok terén az újabb korban előidéztek a minden irányban nagy buzgalommal és szorgalommal folytatott kísérletek és észleletek, azt eszközölte, hogy ez észleletek különböző eredményeihez képest, a belőlök elvont elméletek szüntelen hullámzást mutattak, egyik a másikat űzte, és ily állapotában a tudománynak világos, hogy csak oly terméke az irodalomnak számíthat egy napnál tovább tartó becsre, a melynek szerzője saját észleletei hiteles bizonyosságával tud belértéket biztosítani munkájának; mert hiszen a békibizonyított tényekből elvont elmélet változik a szerint, a mint újabb észleletek a meggyűlt adatok számát vagy jelentőségét módosítják, de az észlelt tény ténynek marad, és mint olyan megmásíthatatlan, és minden esetre egy adat, a melynek kétségbe vonhatatlan befolyása van az emberi tudásra. A ki mások észleletei után indul, soha se lehet bizonyos abban, hogy megvoltak-e az észlelőben és eljárásában mind azok a kellékek, a melyek az észlelt tényt megbízható adattá bélyegzik. Szabó tehát, a ki nem volt oly körülmények közt, hogy sokféle igénybe vett idejét a jelenleg divatozó alakban folytatott kísérletekre fordíthassa, mások észleleteit pedig elég megbízhatóknak nem tartotta, beérte avval, hogy ha volt is valami észrevétele vagy megjegyzése, előadásában vagy a tanártársaival folytatott eszmecsereben élő szóval érvényesítse; de egyúttal, mint az orvos-sebészi tanintézet és a kórház igazgatója, a legnagyobb készséggel támogatta és mozdította elé ifjabb kartársai kísérletek tételére vonatkozó törekvéseit, és mindent elkövetett, hogy az erre szolgáló műtermek az illetők igényei szerint kellően fel legyenek szerelve.

Képzeljünk magunknak egy férfit, a ki, mint Szabó, életének már hanyatlásnak indult, de azért még erőteljes korszakában, a földi jólét minden kényelmét biztosító rendezett vagyoni állapotban, egy kedves és forrón szeretett derék nő oldala mellett, a gondvise-

léstől avval a ritka szerencsével megáldva, hogy őt a bálványozásig szerető családja teljes számban mindig körülletle lehessen, környezve a tisztelve szerető barátok oly válogatott körétől, a melyet ritka embernek sikerül maga köré gyűjteni, teljes mértékben élvezi polgártársainak megérdemlett közszeretétét és közbizalmát, képzeljünk egy férfit, a ki egy munkás és tevékeny pálya végéhez közeledvén, már már eljöttnek hiszi az időt, a melyben bokros érdemei jutalmául élvezhetni fogja az őt megillető méltó nyugalmat; és fogunk magunknak fogalmat alkotni arról is, hogy ily férfi mekkora áldozatot hoz, ha a közügy érdekében oly megbízásra vállalkozik, a mely őt hosszú időn át készített kényelméből kizavarja, családja és baráti köréből távozni kényszeríti, megszokott és megszeretett mindennapi foglalatosságától eltávolítja, és abban az időben, a melyben ingadozó egészsége a lehető legnagyobb önkíméletet, a lehető legszabályosabb életrendet feltétlenül követeli, kiteszi őt egy nyughatatlan, lázas izgatottság miatt szabályos folyásba nem kényszeríthető, a tartózkodás helye ideiglenes voltánál fogva minden kényelmet kizáró élet minden sanyaruságának.

Szabó meghozta ez áldozatot is, a mikor 1869-ben polgártársai sürgetésének engedve elfogadta az országos képviselőseget; meghozta ez áldozatot nem, mint sokan, a képviselői állás díszes voltától káprázó tekintettel csalódva, vagy az utána remélhető befolyás és előmenetel kecségetetésétől csábítva; hanem higgadt megfontolás után, teljes öntudatával annak, hogy mit áldoz; mert nem egyszer megjósolta, hogy e vállalat őt végképpen meg fogja emészteni.

Két körülmény birta főleg Szabót rá, hogy ez áldozatot meghozza. Egyik volt a politikai pártok állása és különösen a hangulat, a mely akkor Kolozsvárt uralkodott. A kedvezőtlen körülmények szerencsétlen találkozására, a mely különösen abban nyert kifejezést: hogy, miután a csupán felületesen észlelők mindenütt és mindig tulnyomó többsége hajlandó a személyeket a tényekkel, a tényeket az elvekkal összehozni és összehozavarni, és ennél fogva fonák ítéllettel működő tényezők egyes balfogásaiból az irányadó elv helytelen voltát következteti; itt nálunk is megtörtént, hogy sok és, valljuk meg, nem mindig alaptalan sérelem összehalmozódása, ama homályos érzetét szülte az elégtelenségnek, a melyet az ellenzék minden államban a legbiztosabban képesek kizsákmányolni; és a melyet a mi ellenzékünk is, a melyről, bár miként ítéljük, de semmi esetre sem állíthatjuk, hogy valaha egy neki kedvező alkalmat vagy körülményt észre nem vett, vagy fel nem hasz-

nált, a rendelkezésre állott minden eszközzel a maga előnyére felhasználni el nem mulasztott. Ily körülmények közt az a része a kolozsvári választóknak, a mely politikai meggyőződésnél fogva ohajtotta a Deák-párt győzelmét, és e győzelmet a lehetőségig biztosítani kívánta, erre legbiztosabb eszköznek látta egy oly jelölt felállítását, a ki elismert érdemei és társadalmi állása által felül van a saját pártjában lapangható irigykedésen, és a kinek aczélsima jelleméről visszapattan minden gyanusítás, a melylyel az ellenpárt ellene élhetne, és ily jelöltet az ily esetekben ritkán csalódó igaz közvélemény helyes ösztönével Dr. Szabóban látott. Nem is csalódott. Mert noha a korteskedés általában nem igen szokott válogatni eszközeiben, nálunk pedig, fájdalom, még csak ott áll a politikai morál, hogy a kortesfogás ártatlan czime alatt még oly nyilatkozatokat is eltűrünk, a melyek minden más körülmények közt mint a becsület legérzékenyebb megsértései tűnnének fel; Dr. Szabóval szemben a kortesvezérek se tudtak más argumentummal élni, mint olyannal, a mely tagadhatatlan érdemei elismerését foglalván magába, csak dicséretére vált. Azt mondták: „nem kell Szabót képviselőnek Pestre küldeni, mert ki fogja őt itt mint orvost pótolni?“

Bármilyen jól eshetett is méltán Szabónak e félreérthetetlen általános nyilatkozata a közbizalomnak, tán még is meggondolkozott volna, hogy elvállalja-e a képviselőseget, ha nem lebeg vala szemei előtt egy más magasztos és nagyszerű feladat, a melynek megoldására kiváló hivatást érzett magában, és a melynek el volt határozva életének hátralevő részét és egész erejét feltétlenül oda szentelni. Köztudomású dolog, és a parlamentarismus jelenleg divatozó formái közt nem is lehet másként, hogy az úgy nevezett program beszédek csak általános elvek fejtegetésével jellemzik a képviselőjelölt pártállását és politikai hitvallását. Szabó ebben a tekintetben is kivétel volt. Ő nem habozott örökre emlékezetes programbeszédjében egy határozott, egy szabatosan körvonalozott részletes feladat megoldására vállalkozni, és bármilyen résznek látszhatott akkori ígérekzése, bár akadhatott sok oly hallgatója, a ki kétkedő mosolylyal a családteknél feltalált jámbor ohajtások közé vélte sorozhatni ebbeli ajánlközését, Szabó ritka kintartással és fényes sikerrel vivta ki azt, a mire vállalkozott, és mint a hős, a ki halálra találva a kivívt győzelemben találja legfényesebb tanuságát kifejtett vitézségének, úgy Szabónak is a kivívt siker leggyönyörűbb bizonyítványt szolgáltat önfeláldozó munkásságáért. A midőn itthon a pártszenvédeletől sugalmazott rakonczatlanság

gunynyal illette Szabót, mint hallgató követet, mivel nem igyekezett fényes szónoklatokkal szaporítani azok számát, a kik haza beszélnek az országgyűlésen; Szabó értekezleteken és íróasztalánál pihenést nem ismerő tevékenységet fejtett ki Kolozsvár legéletbevágóbb érdekeért. Nem ívekre, hanem egész csomagokra, mondhatni kötetekre terjednek azok a felfejtések, felvilágosítások, javaslatok, emlékiratok és figyelmeztetések, a melyekkel folytonosan ostromolta a közoktatási miniszter és átért hivatalnokait, és a melyek oly alaposak voltak oly világosan tüntették fel a helyzet és körülmények részletes ismeretét, a dologba való elfogulatlan, mély belátást, és a személyekről való helyes és részrehajlatlan ítéletet, hogy döntő helyen azt az elismerést vívta ki: „egy ember van, a kinek a szava után bizton lehet indulni, mert a mit ő mond, az helyes, a mit ő állít, az igaz!“ Fényesebben, mit bárkit a legremekebb számadó beszéd, igazolja Szabót képviselői működésében a ma már ténynyé és kétségbevonhatatlan bizonyossággá vált kolozsvári egyetem.

És hogy dolgozott ő! Cseppről csepre érezte fogyni az éltető nedvet ereiből, fokról fokra látta bomlani azt a gyenge testet, a melyet a végzet eszközül adott volt erős lelkének, és épen azért kettőzött szorgalommal működött, mert érezte, hogy már csak kevés ideje és ereje van. Még végpillanataiban se hagyta el szellemének az a higgadt tisztasága, a mely egész életét jellemezte, és valóban a marezangoló fájdalom között is lélekemelő jelenet volt, a midőn kevés perczel kimulása előtt, miután már keze nem bírta a

Éllat, kimerült hangon, de tiszta, szabatos észjárással és oly kifogástalan alakban, mint ha alkalmi dísz szónoklatra szánta volna, mondotta apatársa Groisz Gusztáv miniszteri tanácsos tolla alá utolsó végrendekezéseit, és azután lehajtá fejét arra az örök álomra, a melyből számára nem volt többé felébredés.

1872 Februarius 16-ka volt az az emlékezetes gyásnap, a melyen Szabó József családjáért, barátjáért, hazájáért, nemzeteért és minden nemesért, széppért és jóért hön lángoló szive dobogni megszűnt. Mint lesújtó villám rezgé át keblünket a megrázó gyászhir! És azután békövetkezett, hogy kizarándokoltunk a vasúti indóházhoz, és behoztuk onnan azt a drága halottat, a kit nem úgy vártunk vissza küldetéséből. És megindult a város kicsinye nagyja, szegénye gazdagja, elnémult minden a nagy fájdalomban, csak azt érezte mindenki, hogy gyásza van városunknak. Kolozsvár e napon a szó szép értelmében méltó volt magához és halottjához csinátlan és őszinte közrészvétében! E napon mindnyájan keservesek voltunk!

Az utókor és történelem ítéletet mondanak a letűnt emberekre. Mi, a kik vele és körülötte éltünk, a kik ismertük és szerettük, és a kiknek szívében él, csak könyezni tudunk sirhalma felett, és a midőn bucsúra leteszszük a néma hantra szeretetünk hervadhatlan koszoruját, szívéből fakad a szózat, hogy a mint áldásteljes és áldott volt egész élete, minden tette és minden szava, legyen áldott az ő emléke!